

FOLYÓIRATSZEMLE

Onomastica Uralica 15. (2019)

Szerkesztő: TÓTH VALÉRIA. Debrecen University Press, Debrecen–Helsinki. 127 lap

1. Az *Onomastica Uralica* legutóbbi száma jórészt a 2019-es 5. nagybányai nemzetközi névtani konferencia (The 5th International Conference on Onomastics „Name and Naming”) alkalmával, illetve ahhoz kapcsolódóan megrendezett helynév-etimológiai szimpóziumon elhangzott előadások írott változatát közli. A tanulmányok ennek megfelelően egy kivételével helynévtörténeti témával foglalkoznak. A kilenc angol nyelvű írásból hét a Debreceni Egyetem kutatóinak munkája, egy cseh, egy pedig román szerzők tollából született.

2. A kötetet HOFFMANN ISTVÁN tanulmánya nyitja (5–12). A helynevek nyelvi és etnikai rekonstrukcióban való alkalmazhatóságával foglalkozó cikk bemutatja az etnikai rekonstrukció korábbi, ómagyar kori helyneveket felhasználó módszereit (különös tekintettel KNEZSA ISTVÁN és MELICH JÁNOS 1920–1930-as években e téren elért eredményeire), és hangsúlyozza e módszerek átgondolásának szükségességét, kihasználva az újabb elméleti és módszertani megközelítések nyújtotta lehetőségeket. Javaslatára szerint a hagyományos helynév-etimológiát az ún. helynév-rekonstrukciónak kell felváltania; ez nagyobb figyelmet fordít a helynévi adat szöveggörnyezetére, valamint szerepet kap benne a modern történeti hangtan, a helynév-tipológia és a történeti szocioonomasztika is.

Ehhez a témához kapcsolódik TÓTH VALÉRIA cikke is, amely a gyakorlatban, a Bars vármegyei *Taszár* helynév szemléletes példáján keresztül mutatja be a helynév-rekonstrukciónak a hagyományos etimológiát meghaladó módszerét (13–30). Bár ez is az etimonból indul ki, a névre egy kiterjedt, többdimenziós hálózat elemeként tekint. Ennek a hálózatnak további elemei a nevet tartalmazó forrás sajátosságai (pl. fajtája; eredeti, másolt, hamisított stb. volta) és a kontextus, a név további történeti adatai és névföldrajza, a név típusa és denotátumának természeti-társadalmi környezete.

RÁCZ ANITA írása a településnév-tipológia szerepét mutatja be e nevek kronológiai viszonyainak feltárásában (31–55). Munkájának forrásául az ómagyar kori Magyarország legnagyobb vármegyéjének, Biharnak a településnév-anyaga szolgál. Az elemzés fél évszázados időszakokra bontva mutatja be a települések, illetve településnevek adatállományának változását, a következő kérdéseket tárgyalva: a települések és a nevek száma közti összefüggések (névsűrűség, települések alapítása és pusztulása, névadási trendek), a nevek szerkezeti és szemantikai típusai, idegen eredetű nevek, etimológiai típusok.

PAVEL ŠTĚPÁN az összetétellel keletkezett cseh helynevek etimológiai magyarázatával kapcsolatos kérdéseket tárgyal tanulmányában (57–63). Az előző szerzőkhöz hasonlóan a nevek közti rendszerszerű összefüggések vizsgálatának szükségességét hangsúlyozza,

mivel enélkül nemigen lehetséges a névadási motivációk megismerése. Néha azonban még az egyes összetevők etimológiájának feltárása is nehéz lehet, például ha az idők során bekövetkező hangváltozások miatt az eredeti szerkezet elhomályosul: ezt mutatja be a szerző a bizonytalan etimológiai státuszú *Čertoryje* helynév példáján.

KOVÁCS ÉVA munkája a település- és víznevek közti összefüggéseket állítja a középpontba: azt mutatja be, hogy milyen módszerekkel állapítható meg a metonimikus névadás iránya (65–73). A szakirodalom korábbi megállapításai alapján a víznév elsőségére utalhat például a településnév (pl. *Keskeny*) vizekhez kapcsolódó közszoói jelentése; vízrajzi köznévi alkotórésze (pl. *-patak*); vagy ha egy folyóvíz mentén több, a víznévvel azonos nevű település fekszik. Nagyobb vizek nevei emellett jellemzőbben lehetnek elsődlegesek, mivel megnevezésük tipikusan a települések alapítását megelőzően történt. A szerző 11–13. századi magyarországi adatok elemzése alapján ugyanakkor óvatosságra int, mivel olykor az ellenkező irány sem zárható ki.

OLIVIU FELECAN és ADELINA EMILIA MIHALI közös tanulmánya a multietnikus, többnyelvű Máramarosziget városi helyneveinek etimológiai-szociolingvisztikai elemzésére vállalkozik (75–95). Ennek során a szerzők kitérnek a város román nevének (*Sighetu Marmăției*) eddigi különböző etimológiai magyarázataira (trák–dák, magyar, ruszin), a *Sighetu* magyar (< *-sziget*) etimológiája és a *Maramureș* víznévi eredete mellett téve le voksukat; a város környéki hajdani és jelenlegi helyekre utaló nevek etimológiájára; valamint a 20. században adott híd- és utcanevek motivációs típusaira és nyelvére a politikai-hatalmi változások tükrében.

SZÓKE MELINDA írása azt hangsúlyozza, hogy – a korábbi állásponttal szemben – megfelelő módszertan alkalmazásával, vagyis sajátos filológiai státuszuk folyamatos szem előtt tartásával az interpolált és hamis oklevelek is hasznosíthatók az etimológiai vizsgálatokban (97–108). Ennek alátámasztására az interpolált Garamszentbenedeki alapítólevél *Susolgi* és a hamis Pécsvárad-i oklevél *Sorlogys* szórványát választotta a szerző, mivel e két helynév eredetét az eddigi megközelítések nem tisztázták megnyugtatóan.

BÁBA BARBARA írása a hangváltozások által okozott helynévhasadás jelenségével foglalkozik (109–116). Ezek közül egyre, a labiális-illabiális szembenállásra koncentrálnak (pl. *Berzseny* ~ *Börzsöny*) olyan példák alapján, amelyekben a hasadás ténye egyértelműen látszik, a mögötte lévő nyelvi folyamatok felismerése azonban nehézségekbe ütközik. A hasadás egyik oka lehet az, hogy a helynév alapjául szolgáló szónak eleve van, illetve volt labiális és illabiális változata is; más esetekben bonyolultabb a helyzet, néha pedig még a közös etimon sem azonosítható teljes bizonyossággal.

A kötet egyetlen személynévtörténeti tanulmányában MOZGA EVELIN a korai ómagyar kori személynévi adatok etimológiai vizsgálatának néhány módszertani kérdésére világít rá az 1211-es Tihanyi összeírás alapján (117–125). A kutatók dolgát megkönnyíti, hogy a forrás fogalmazványa is fennmaradt, így a két változat összevetése segíthet egy-egy személynév etimológiájának a feltárásában. Szintén fogódzót jelenthet egyes családi viszonyok jelölése, mivel – a korábbi megfigyelések alapján – a családtagok nevei között nem ritkán valamiféle (például jelentéstani) kapcsolat fedezhető fel.

3. Az *Onomastica Uralica* 15. kötetének tanulmányait összefűző szálaikként világosan kirajzolódnak a nagybányai szimpózium címének kulcsszavai is: etimológia, elmélet és módszer. A kiadvány így nemcsak tematikailag mutat egységes képet, hanem szemléletes demonstrációjaként is értékelhető annak, hogy a modern helynév-etimológia nem nélkülözheti

a rendszerszemléletet, a nyelvileg, névrendszertanilag, történetileg, társadalmilag, földrajzilag stb. egyaránt értelmezett kontextus bevonását az elemzésbe.

SLÍZ MARIANN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5959-1018>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Helynévtörténeti Tanulmányok 16. (2020)

Szerkesztők: HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
167 lap

1. A helynévkutatás sajátosságaihoz, történeti elemzésük lehetőségeihez és korlátaihoz érdemben igazodó módszerek és eljárások megkeresése az alább bemutatott szám mind-egyik írásában szerepet játszik. Ez egyúttal olyan szemléleti keretet ad, mely egységbe hozza az egyébként különféle témákkal jelentkező tanulmányokat, akkor is, ha a szükséges módszerek keresése bennük rejtettebb vonal, s akkor is, ha központi témának is tekinthető.

2. Juhász Péter tanulmányának (7–69), a kötet első és legnagyobb terjedelmű írásának a témája Erdély vízneveinek rétegei és népeinek betelepülése. A különböző etnikumok mozgása és betelepülése a Kárpát-medencébe már régóta kutatott és vitatott, de továbbra is érvényes kérdéseket rejtő problémakör. Ennek megoldásához a szerző szerint is a részdiszciplínák s a valamiképp érintett más tudományágak összefogása, egymás eredményeinek egybevetése, együttlátása szükséges. Jelen írása is (korábbi munkáihoz hasonlóan) ennek jegyében született: nyelvi és nyelvészeti alapokon hozott megállapításait is elsősorban – az adott hely régészeti leletanyagának tényezőin kívül – a régészeti és a történeti kutatásokkal tartja szükségesnek egyeztetni, azaz egymás tükrében is vizsgálni őket, mind az etnikumok azonosítása, mind az időrendiség vázolása során. A népvándorlás kori etnikumok földrajzi jelenlétének és a népességmozgások irányának és kronológiájának rekonstruálásában jelentős szerepet játszó nyelvi kutatások tárgya e tanulmányban is főképpen a történeti helynévanyag (a maga szükségszerűen korlátozott mivoltában is). Ezen belül a régiók etnikai változásának követhetőségében kiemelkedő fontosságúak a víznevek. Kronológiai kérdésekben is súlya van a nagyobb vizek elnevezéseinek és neveik fennmaradásának, s az egyre inkább előtérbe kerülő, a honfoglalást megelőző és követő kontinuitásra irányuló vizsgálatok esetében is fontosak a több szempontból különböző – a vizsgálatok során el is különülő, nem azonos problematikát jelentő – víznevekre irányuló kutatások. E kérdések és szempontok részletes bemutatása, valamint az összefoglaló értékelés mellett tárgyalja Juhász Péter a Kárpát-medencei víznevek nyelvi rétegeit.

Szöke Melinda tanulmánya (85–96) a Pécsváradi alapítólevélben található tövégi magánhangzós helynevekkel, közelebről az ide kapcsolódó, egymással összefüggésben álló jelenségek kutatásával foglalkozik. Ez a kérdéskör is több probléma körülményét,